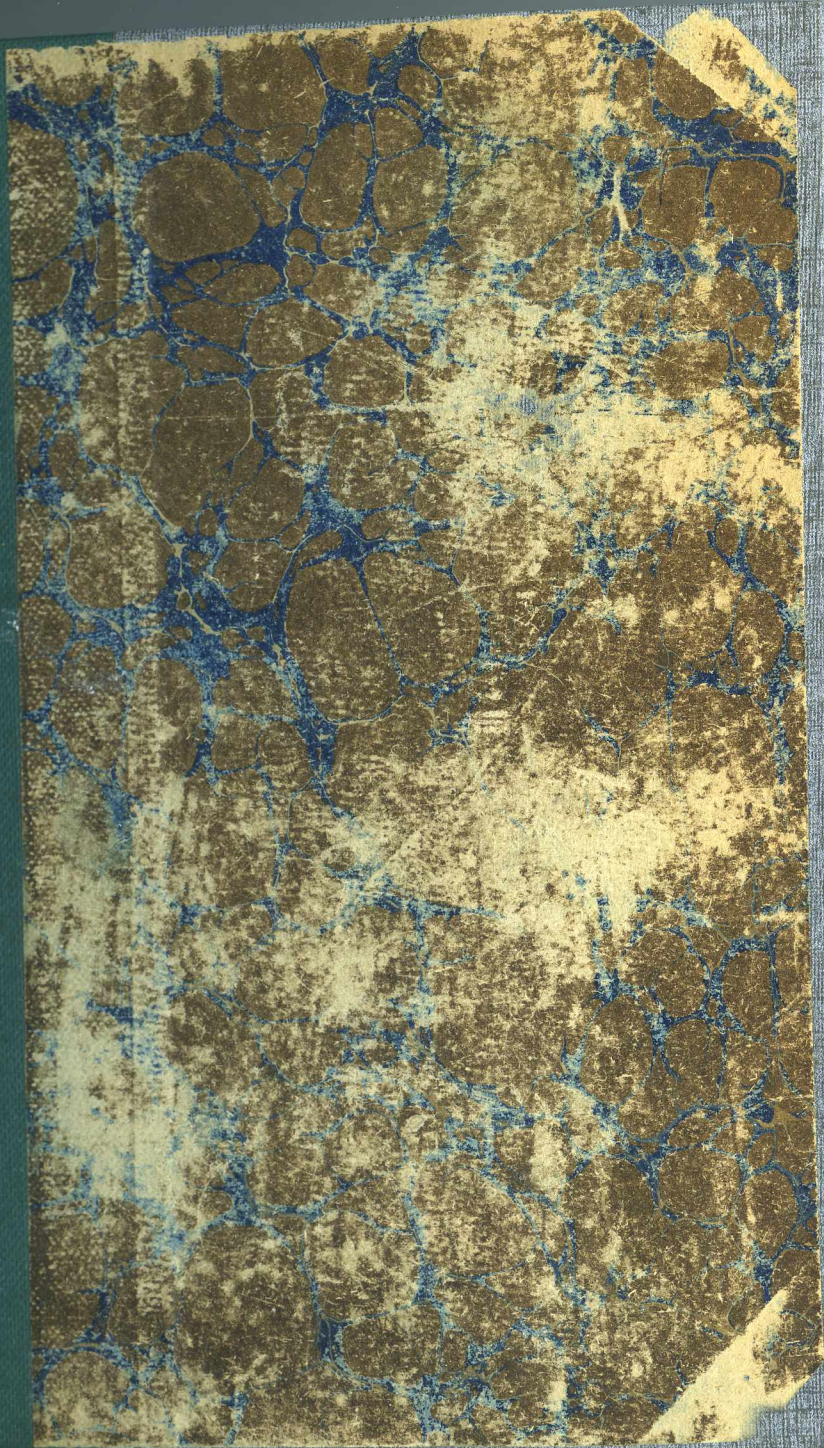

Politikai
röpiratok.

161.

1
1717

UDVARIAS LEVELEK
GRÓF ANDRÁSSY GYULÁHOZ.

IRTA

ASBÓTH JÁNOS.

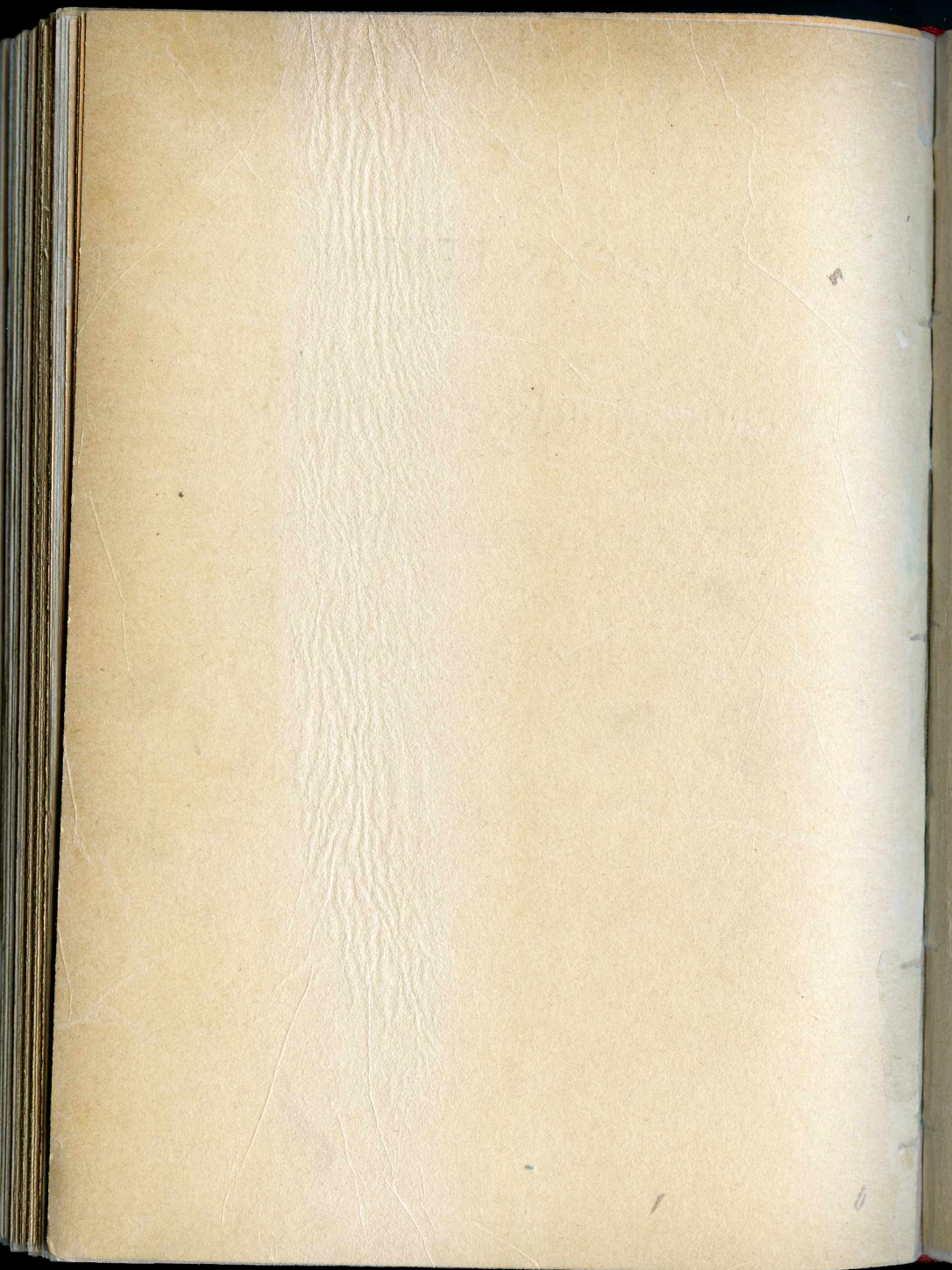
Ára 25 kr.

16.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1878.

UDVARIAS LEVELEK.

UDVARIAS LEVELEK
GRÓF ANDRÁSSY GYULÁHOZ.

IRTA

✓
ASBÓTH JÁNOS.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1878.

DE BALLACI GÉZA

I.

Kegyelmes gróf!

— jun. közepén.

Nagyméltóságod a delegatiók alkalmatlanságai után elsőrendű diplomata tevékenységének méltóbb színhelyére, hasonló magaslaton levő államférfiak, Bismarck, Gorcsakov és Disraeli körébe, a congressusra utazott. A congressusra, mely Excellentiád egyik sikere, a mint készséggel, örömmel, sőt elégtétellel mondhatom. Mert hiszen mint magyar ember mit sem óhajthatok melegebben, mint hogy Excellentiád politikájának minél több sikerét lehessen feljegyezni. Hozzá kell azonban tennem, hogy kívánni való, vajha ne válnék ez a siker is olyanná, mint a minő volt Excellentiád ügyavatott és szellemdús reform-jegyzőke, melyet Bismarck herczeg jóakarattal, Gor-

csakoff herczeg illetékes elismeréssel, a többi hatalom vezetője hozzájárulásával fogadott, mely egy szóval Excellentiád buzgó kezdeményezése körül egyesítette azt az Európát, melyet immár csak a vak nem látott; mely jegyzék azonban nem szolgált egyébire, minthogy Oroszország reá építse ezeréves terjeszkedési törekvéseinek Lengyelország felosztása mellett kétségkívül legnagyobb sikerét, a török birodalomnak, — hogy Excellentiád szavaival éljek — tükördarabokra törését. Nagy siker, ha Excellentiádnak is ez volt czélja. De a jóakaratnak fájdalmas meghiusulása, ha a czél a hirdetett volt, az, hogy a török birodalom megszilárditassék.

Reméljük, hogy ezuttal nem így lesz. Hogy az eredmények kedvezőbben fogják igazolni azt a bizó sikertudatot, azt a szokott önérzetet, melyet Excellentiád ez alkalommal is kitüntet, és melynek kellemei csak növekedhetnek abban a gondolatban, hogy emelkedettebb légkörben gyümölcsözőbb működésnek szentelheti idejét, egészségét és erejét, mint a delegatiók vitáinak és az elismeréssel makacsúl fukarkodó magyar ellenzék felvilágosításának.

Tudom, hogy épen ez a körülmény föltötte nehezíti, csaknem az önhitt vakmerőség látszatával fenyegeti különben szerény szán-

dékomat, hogy ez épületes pillanatban ugyan-ezen ellenzék némely szempontjával járuljak Excellentiád elé. Láttuk, hogy Excellentiád Bécsben elszokott az alkotmányos közélet bizonyos mellőzhetlen kellemetlenségeitől. A nemzeti köztudat és lelkiismeret többé-kevésbé megbizott vagy épen önkéntes, többé-kevésbé illetékes, vagy tán illetéktelen szószólóinak kíváncsi, követelő, tolakodó beavatkozásától a miniszteri circulusokba. Fájdalom, e kellemetlenségekből áll az alkotmányos élet lényege. És ha Excellentiád egyik emberi pillanatában avval is vezette be gróf Apponyinak adott válaszát, hogy finom gúnynyal utalt arra, miszerint okosabb dolga van, mint criticák czáfolgatásán törni a fejét, és ez által az alkotmányos ellenőrzést, az alattvalónak felvilágosításra és megnyugtatóra irányuló követelését tulajdonképen ostobaságnak is méltóztatott nyilvánítani: Excellentiád maga, ha néhai parlamenti korszakához leereszkedni kegyeskedik, bizonyára igazat fog nekem adni, hogy alkotmányos miniszternek nincs szorosabb kötelessége, mint az, hogy a törvényszerű népképviselő komoly aggodalmaival komolyan foglalkozzék, és ha a népképviseleten felülállónak is érezné magát, ezt legalább ne mutassa. Nem tudom, vajjon ilyen kicsinylő hangra az birta-e Excellentiádat a delegációval szemben, hogy annak nagy többsége Excellentiád feltétlen támoga-

tását tekinti főkötelességének, avagy az, hogy némelyek kötelességüknek ismerik a köztudatban tagadhatlanul létező eszmeáramlatokkal Excellentiádat megismertetni és ezekkel szemben illetékes megnyugtatót keresni? — de azt tudom, hogy ha már a magyar országgyűlés válogatott közösügyi bizottsága ilyen csekély tekintetben részesül, ezek az én töprenkedéseim épen nem jöhetnek tekintetbe. — Mindazonáltal engedje meg Excellentiád, hogy mondjam el azokat legalább úgy, a hogyan elmondja szerelmét a költő, jóllehet tudja, hogy imádoztja meghallgatni nem fogja; ki ha nem is rendelkezem a költő dallamával, mely a megvetett érzelmeknek is bús bűbájt kölcsönöz, annyit ígérhetek, hogy miután abban a hasonlatosságban, mely Excellentiád és Bismarck közt napról napra meglepőbb módon domborodik ki, Excellentiád már az idegeire való hivatkozásig érkezett, mindig a kellő tekintettel leszek idegeire, egészségére, erejére, hogy legalább engem ne illethessen az a szemrehányás, hogy ezeket akarom faggatásaimmal sanyargatni.

Engedje meg Excellentiád, hogy elsőben is a »status quo«-val mulattassam.

Mert hiszen Excellentiád maga a legnagyobb elégtétellel és leplezetlen örömmel állította előtérbe, hogy gróf Apponyi már

akkor tévedett, midőn a török status quo fentartását tűzte ki célul, és ehhez kötötte azt a reményét, hogy téved most is.

Az igaz, hogy a török status quot helyreállítani ma már alig lehetséges. Ezt akarni alighanem tévedés volna. Hiszen mi, ellenzék, épen azért hiszszük, hogy Excellentiád politikája fölött már be lehet fejezni az actákat, itélni lehet, mert jöhet ugyan még rosszabb is, de a mi már jött és helyre nem hozható többé, az is elég rossz. Mert nem áll egyébből, mint abból, hogy szomszédunkból kiverték a békés, teljesen veszélytelen szomszédot, és vagy nekünk kell ottan aquirálni, ha ugyan lehet, és pedig nem csak Ada-Kaleht vagy egy kis Boszniát, hanem sokkal többet, a mi a legveszélyesebb, legkoczkázatosabb aquisitió és előrelátható, de beláthatlan zavarok és áldozatok forrása, nem erő-növekvés, hanem erőfogyasztás, — vagy nézni kell, hogy a békés szomszéd örökébe igen ambitiosus gazdák üljenek. Ez a dolog veleje, ezen változtatni nem lehet, ez nagy szerencsétlenség, és a külpolitika, mely által ide jutotunk, sem az által, hogy ezt akarta, sem az által, hogy ezt nem akarta, nem lesz szerencsésebb. Ezért tűzte ki célul gróf Apponyi a török status quot. Nem ma, mikor már helyreállítani nem lehet, hanem akkor, mikor fenn kellett volna tartani. Akkor pedig

nem volt tévedés. Vagy úgy értette Excellentiád, hogy akkor is már tévedés volt? Ez nevezetes leleplezés volna, mely megérdemelné méltán a legnagyobb feltűnést. Mert ez annyit tenne, hogy Excellentiád ma érkezettnek látja a pillanatot, hogy félrevonja a fátyolt, mely hivatalos és nem hivatalos iratok és miniszteri declaratiók alakjában a nemzet szeme elé bocsátatott. Tévedés volt már akkor a török status quoté czélul kitűzni, midőn Excellentiád maga hirdette, hogy czélja a status quo amérioré? Midőn a magyar minelnök, a kit Excellentiád ujabbán is eszméi hitestolmácsának vallott, a török birodalom integritását hirdette? Saját tévedését akarja Excellentiád utólag beismerni? Avagy azt, hogy mind e nyilatkozatok csak a gyöngébbek kedvéért történtek, míg Excellentiád a status quo fentartását eleitől fogva tévedésnek ismerte, és nem erre, hanem az ellenkezőre irányította törekvéseit? Ez által valóban meglepő világításban tűnnék fel gróf Apponyinak észrevétele, hogy nem tudni, monarchiánk azért elégedetlen-e a san-stefanoi békével, mert az előleges megegyezéseken túl ment, vagy mivel azok mögött maradt? Ekkor ez utóbbi alternativának az volna az értelme, hogy monarchiánk megegyezett Oroszországgal — talán Reichstadtban — hogy Oroszország a török status quoté, — melyet fentartani tévedés lett volna — széjjel zúzza, de

egészen, és azután osztozkodunk. Oroszország azonban csak félig zúzta szét, annyit a meny-nyi neki kell és ki akarja most venni a maga részét, de monarchiánknak azt mondja, ám lásd, hogyan boldogúlsz a tiéldel. — Hozd el magad, ha kell. — Ez igen talál- na mind ahoz, a mit Excellentiád arra nézve mond, hogy a vörös könyv kimutatja, hogy a török status quo nem kívülről romboltatott le, hanem magában dőlt össze, tarthatatlan volt. De a san-stefanoi békét, vagy annál va- lamivel többet nevezett volna Excellentiád status quo amériorének? Ez nem egyeznék azzal, a mit az ármányos G i s k r á n a k vála- szolt egy ízben, hogy t. i. nem vallja Talley- rand tanát, miszerint a szó a gondolat elrejté- sére való; ez nem egyezik azzal, hogy: »ehr- lich währt am längsten!« És ezért Excellentiád szives lesz beismerni, hogy igenis nem volt tévedés, ha gróf Apponyi a status quo fentar- tását tűzte ki czélul, hogy ellenkezőleg Ex- cellentiád is ezt tette, (igaz hogy améioré, de javítások szükségét senki, Törökország sem tagadta), csak hogy nem sikerült.

Azt bizonyítani, hogy nem sikerült, mert lehetetlen volt, megint csak annak bizonyi- tása volna, hogy tévedés volt. Mert a lehe- tetlent akarni a legnagyobb tévedés. De ta- lán be lehetne bizonyítani, hogy azért nem sikerült, mert az alkalmazásba vett eszközök

nem vezethettek erre a célra. Excellentiád egy becses vallomást tett gr. Apponyinak adott válaszában. Kár, hogy a gyorsirói feljegyzésből kimaradt! De a kik ott voltak, hallották. Hogy t. i. a vörös könyvnek célja volt kimutatni, hogy a törökföldi mozgalmak nem mesterségesen, kívülről voltak előidézve hanem maguktól, belülről támadtak. A gyorsirói feljegyzés, mely a közönség elé jutott, csak annyit mond, hogy a vörös könyvből ez kitünik. Pedig igaz, hogy célja volt. Ezért készült. De nem lehetett úgy készíteni, hogy ne kandikáljon ki az ellenkező.

Igenis volt elég gyúanyag. De tápláltatott kívülről is, tápláltatott akár Oroszország céljainak előmozdítása, akár lecsillapítása végett, — tegyük fel az utóbbit, — Excellentiád által is, midőn sok tekintben túlzott jelentőségűnek tüntette fel. És Podgoriczától kezdve ez volt a céllal ellenkező eljárás, ha a cél a status quo fentartása volt.

De a fényes kapúnak így is sikerült urrá lenni e mozgalmak fölött. Szerbia leverése után segítettük megállítani a török fegyvereket, és összehozni a stambuli értekezletet, ezen pedig létrehozni két oly határozatot, melyet souverain állam legfelebb szerencsétlen háború után fogadhat el: hogy t. i. Törökország belügyei egy idegen bizott-

ság gyámkodása alá helyeztessenek, és hogy több tartománynak kormányzója rendszeresen a hatalmak egyetértésével neveztessek ki.

E két pont akkor is a háborúra vezet, ha a Porta elfogadja. Szóval Oroszországot eleitől végig segítettük, hogy megkezdhesse háboruját, mintegy európai mandatummal.

Ez nem volt az út a status quo fentartására. De mind a mellett jött még egy pillanat a megmentésére.

Plevna.

És keresve sem lehet találni szerencsétlenebb ürügyet, mint azt, hogy ekkor már csupalovagiasság tartott vissza bennünket. Sem orozásra, sem perfidiára nem lett volna semmi szükség. Mert nincs jogosultabb s correctebb eljárás, mint az lett volna, ha az eredmény nélkül való vérengzésbe elszánt és célutadatos akarat által támogatott békejavaslatokkal lépünk a status quo és a reformok alapján. A Porta elfogadta és Oroszország elfogadhatta volna, mert ez volt hirdetett célja és többre akkor még a háború eredményei sem jogosították. Csak akarni kellett volna.

Végre még egy szerény megjegyzés a status quoról.

Vannak, a kik azt mondják, — és evvel ismét ott volnánk, hogy a status quo fentartása tévedés lett volna, — hogy Törökország feltartóztatlanúl bomló birodalom, létele folytonos válságokkal való fenyegetés volt.

Talán ezek is megengedik, hogy valamint eddig, úgy ezentúl is el lehetett volna odázni még évtizedekig a végbomlást. És hogy beláthatóságunk mai ziláltságánál és az európai egyensúly mai rendjénél fogva nekünk legalább erre kellett volna törekedni.

Ha pedig nem engedik meg: merik-e remélni, hogy a legkedvezőbb megoldás is, ami ma lehetséges, nem lesz ideiglenes, és nem fog bennünket még inkább, még közvetlenebbül folytonos válságokkal fenyegetni? Avval a különbséggel, hogy Oroszország egy nagy lépést tett előre, és a milyen nagy ez a lépés, annyit nyert fölényben fölöttünk.

Közelebbi levelemben pedig kegyes engedelmével a német barátságról — mely mindenestre a legóhajtandóbb barátság, — fogom Excellentiádat mulattatni.

II.

Kegyelmes gróf!

Engedje meg szerénységemnek és gyarlóságomnak azt a vallomást, hogy elébbi levelemnek egy nagy lyuka van. Olyan nagy lyuka, hogy azon csaknem keresztül vonúlhatna diadalmasan Excellentiád egész politikájának igazolása. Vagy ha nem is az egésznek, nevezetesen nem annak, a mit a török status quo megingatására közvetlenül méltóztatott tenni és felidézni Podgoriczától a conferentiáig, legalább annak az igazolása, hogy a midőn egyenesen és háborúval volt megtámadva ez a status quo Oroszország által, a passiv néző szerepére méltóztatott szoritkozni, mintha monarchiánk nem is léteznék, vagy mintha mi köze sem volna a dologhoz, sőt ignorálni méltóztatott volna.

tóztatott még azon plevnai napokat is, melyek monarchiánkat érdekeinél és nagyhatalmi igényeinél fogva közvetítésre egyenesen kihívták.

Szamba nem vettem ugyanis a Németország iránti tekinteteket.

Mert mikor a világ bámulatára Plevnánál megállította az orosz invasiót egy orosz lániszivü hadvezér, midőn az óriás harez hullámszott eldöntetlenül, midőn nyilvánvalóvá lőn, hogy a beteg Törökországban még van erő és életképesség, midőn Magyarorszáiban, de Ausztriában is hangosan nyilvánult az érdekeit felismerő népsztőn és kitörősen azevvel járó rokonszeny, midőn a birodalom élén álló egy nagy miniszternek a helyzet magaslatára emelkedni tudó bátor elhatározása lelkesedésben ragadhatta volna magával az egész monarchiát, midőn jogos és méltányos javaslatokkal szemben meg k e l l e t t volna állnia az orosz tulzásnak, midőn a múltnak megalázásából ismét fényesen emelkedhetett volna ki a Habsburg-birodalom, világtörténelmet csinálhatott volna ismét, érvényre emelhetette volna érdekeit, kimutathatta volna, hogy szükség van reá, hivatása van, és azt teljesíteni tudja, és egyuttal hálára, tiszteletre és rokonszenyvre kötelezte volna a világrészt : akkor kegyelmes uram, még a kormánypárt

azon bölcsei is, a kik mindent megbocsájtanak, mivel mindent értenek, csak azt az egy magyarázatát tudták tétlenségünknek, hogy Németország »nem engedi meg.«

És valóban, ha ez igaz, akkor oly európai hangulatban, midőn Olaszország ambítiósusnak, Angolország még közönyösnek, Franciaország tartózkodónak mutatkozott, nekünk is tartózkodóknak kellett lennünk. Nem kellett volna ugyan siettetnünk a válságot, a mint tettük, de ha kifejlétt volna e siettetés nélkül is, a min kételkedni szabad, közbelépünk nekünk egyedül nem lehetett volna.

De ugyan kérem kegyelmes Uram, ha ez csakugyan igaz, mivé lesz az a német barátság, a Németországgal való az a szoros jó viszony, melylyel Excellentiád párthivei oly hangosan, annyi bámulattal, szinte rajongással annyit és váltig és untig mint Excellentiád bölcsességének nagy eredményével, szerencsés kezének és kitartó ügyességének meghajlásra késztető vívmányával dicsekedtek és melynek dicsőítésére fuvallták a trombitákat mindazok éveken át, a kik Excellentiádnak tetszeni akartak?

Valóban kegyelmes uram, Németország nagy, mondhatni domináló positiója mellett, államférfiúnak nem lehetett érdeme nagyobb,

mint Németország őszinte barátságát megszerezni. Mert kétségtelen, hogy Németország barátsága mindenek között a legbecsesebb. De ha csak azért fogtunk szövetségest, hogy vigyen; azért, hogy saját irányunkat ne követhessük; azért, hogy a legvállásosabb pillanatban tehetetlenek legyünk: akkor kegyelmes uram Excellentiád helyében azt a napiparancsot adnám ki azoknak, a kik nekem tetszeni akarnak, hogy a német barátságról hallgassanak, annak kivivásával, mint érdemmel és sikerrel ne dicsekedjenek. Mert akkor csakugyan jobb lett volna semmi szövetség. Ha csakugyan olyan volt az európai constellatio, hogy cselekvési képességünket növelő szövetségre egyelőre nem tehattünk szert, akkor kétségtelen, hogy egyedül gróf Szécsen politikája lett volna helyes: éreztetni Európával azt az ürt, melyet mellőzésünk okozott, és használni az időt a benső erőgyűjtésre, mint Oroszország tette a krimiai háborútól kezdve húsz évig, — Franciaország súlyos vereségétől fogva mostanig. Ez mindenestre jobb lett volna, mint libegve tetszelegni és fitogtatni, hogy mi is vagyunk valakik, és midőn határozó percz előtt állunk, bocsánatot kérni, hogy élni merészkedünk, mert nem vagyunk senkik, csak bennünket ne bántson senki.

Valóban, kegyelmes Uram, a családi

mamelukkok, az erdélyi mamelukkok, a bihari mamelukkok, a szolgabíró-mamelukkok, az excellentiás mamelukkok, a trencsényi inventár-mamelukkok, ezek megtehetik, hogy váltig dicsekednek Németország barátságával és az adott perczben mégis azt mondják, hogy Németország nem engedi meg, hogy mozduljunk. De más ember ezt nem érti.

III.

Noha Magyarország és Ausztria alkotmányos állam, azaz olyan, melyben a népképviseletnek mérvadó befolyása volna a politikára, Excellentiádnak oly leleménnyel sikerült legalább a külpolitikát e befolyás alól elvonni, hogy ha eredményei fölött nem is, de indokai és céljai fölött ma is csak homályban tapogatózunk. Két vélemény lehetséges, de a legjobbakarat mellett sem lehetünk oly előzékenyek, hogy azt fogadjuk el, mely Excellentiádnak jobban tetszik. Mert még annyit sem tudunk, vajjon melyik ez. Vagy helyesnek és kedvesnek ismeri Excellentiád mindazt, a mit Oroszország keleten elért, szóval az orosz politikával eleitől végig egyetértésben volt, és ak-

kor érthető az a nyugodt közöny, melylyel a török birodalom szétrombolását néztük és az a készség, melylyel az orosz politikát legalább a háborúig tetteleg is szolgáltuk, ez esetben pedig a san-stefanói béke ellen tett kifogások legfelebb arra magyarázhatók, hogy Oroszország az előleges megállapodásoknál vagy tovább ment, vagy saját céljait elérvén, nem gondolt többé az ez esetre kilátásba helyezett compensatiókkal. Ha ugyan így állott a dolog, akkor keleti politikánk eleitől fogva végig legalább érthető. De ha nem így állott, ha ellenkezőleg Excellentiád is úgy, mint a közérzet, nagy szerencsétlenségnek ismerte reánk nézve Törökország felbomlását, nagy veszélynek az orosz agressziót, akkor ha csak nem akarjuk azt hinni, hogy Excellentiád annak a sváb hercegnek politikáját akarta követni, a ki mindent átengedett az ellenségnek »um mit dem Feinde keine Verdriesslichkeiten zu haben«, monarchiánk politikai magatartása csak az által válhatik érthetővé, hogy Németország érdekeink szabad követését csakugyan nem engedte meg. De ekkor be kell ismerni, hogy viszonyunk Németországhoz, úgy a mint azt Excellentiád gróf B e u s t megbuktatása óta létrehozta, nem szövetség, hanem függés volt és ez esetben az érthetetlen abban van, hogy ha már Angolország és Franciaország magábavonultsága idejére Excellentiád hasonló magábavonultság helyett több biztonságot

látott ebben az alárendelésben, miért nem igyekezett alóla legalább akkor emancipálni a monarchiát, midőn kínálkozott az alkalom, hogy nem védnökre hanem valóságos szövetségesre tegyünk szert, midőn Anglia fellépni késznek mutatkozott, és a mi szövetségünket kereste, és midőn helyzetéhez mért tartózkodással ugyan óvatosabban, de Franciaország is hajlandónak mutatkozott részt venni ilyen combinationban? Midőn egy szóval természetes európai súlyegyent, az európai politikának rendszerét, magát Európát és abban a mi hatalmi positionkat lehetett volna ismét helyreállítani?

Lord Salisbury jegyzéke és lord Beaconsfield beszéde a san-stefanói béke ellen jelezte ezt az időpontot.

Ily politika kétségtelenül a mi érdekeinknek megfelelő módon oldhatta volna meg a keleti kérdést és valószínű, hogy békésen oldotta volna meg. Mert Németországnak, melynek megdöbbszentő benső bajai épen most tárúlnak ki, nem lehetett volna oka, hogy nagy positionját orosz érdekekben kockára vesse, és Oroszország nem vetett volna mindent kockára mindenért, mert ez soha sem volt orosz politika. Hanem beírte volna azzal, amit a háború eseményei után megmásítani

úgy sem lehetett volna többé, és tiszteletben tartotta volna az európai érdekekkel együtt a mi érdekeinket is.

A mi monarchiánk azonban a helyett, hogy solidaritást vállalt volna az angol politikával, ezen időben külön egyezkedést folytatott Oroszországgal, és míg Ignatieff Bécsben alkudozott, hagytuk Angliát menni a maga útján és igazoltuk lord Derby azon állítását, melylyel tétovázó politikáját védelmezte, hogy t. i. a magyar-osztrák monarchia jelenlegi politikájában bízni nem lehet.

Tény, hogy ebben az Oroszországra nézve fölötte válságos időben erősen dolgozott hivatalos vagy félhivatalos, megbizott, vagy önkéntes, de kétségtelenül német befolyás mellett a felfogás mellett, hogy az angol és az osztrák-magyar érdekek a keleten ellentétesek és hogy épen ezért monarchiánknak Oroszországgal kell kiegyezkedni.

Nagy kereskedelem-politikai apparatussal terjedelmes emlékiratok készültek azóta ez irányban és colportáltattak Bécsben.

Mindebben tagadhatatlanul van valami igaz, csak hogy nem az következik belőle, a mit következtetnek. De azért meg van a maga nagy fontossága.

Igaz benne az, hogy kereskedelmi verseny köztünk létezik, mivel mind a ketten igényt tartunk erre a piacra, Anglia több eszközzel, mi kedvezőbb helyzettel. — És ennyiben létezik bizonyos érdekellentét. — De mellőzve azt, hogy ez csak szűkebb kereskedelmi, és nem politikai, nem következik-e épen ebből, — hogy mindkettőnknek közös érdeke, hogy ez a piac ne kerüljön egészen harmadik-kézbe? Nincsen-e meg itten a mellett, hogy ha az érdekek nem is congruensek, legalább az érdekek solidaritása az orosz agressióval szemben, és nem vagyunk-e arra utalva, hogy egymással kezet fogjunk, hogy ha az elismert ellentétet eltörpíti a sokkal nagyobb ellentét egy harmadik érdekkal, mely már nem kereskedelmi csupán, hanem egyuttal politikai is?

De hogy léteznek köztünk és Anglia közt is bizonyos ellentétek, annak a nagy fontossága abban van, hogy ezen körülmény alapján igenis beállhat annak a lehetősége, hogy az esetben, ha Anglia bennünk nem bizhat és támaszt nem talál, Oroszországgal kiegyezik, de ez az egyezés a mi érdekeink ellen fordul. Nem lehet tehát azt mondani, hogy minek exponáljuk magunkat mi, mikor Anglia rendbe hozza az ügyet maga is? Rendbe hozza, de a magáét, és nem a mienket. És épen azért,

hogy magára hagyatva is könnyebben nyerhessen engedményeket Oroszországtól, tehet neki engedményeket a mi rovásunkra.

Anglia természetesen akkor is azt fogja vitatni, hogy elég van téve a mi érdekeinknek is és kapacitálni fog bennünket, hogy igen meg lehetünk elégedve. Mert a diplomatiában ha ketten megalkusznak egy harmadik rovására, nem szokás ezt a harmadikat kinevetni, hanem szokás őt udvariasan megnyugtani. És mi annál inkább meg fogunk nyugodni, mert nem tehetünk egyebet.

Akkor hajótörést fog szenvedni Excellentiád azon mondása, hogy érdekeink biztositéka abban van, hogy solidarisak az európai érdekekkel. De hajótörést azon másik és némileg ellentétes is, hogy az európai érdekeket meg fogjuk védeni Európával, a mieinket meg fogjuk védeni magunk.

Mert ha Anglia és Oroszország kiegyeztek, akkor nekünk csak a hallgatás marad.

És Excellentiád politikája azt az Angolországot, mely velünk kereste a szövetséget, egyenesen erre a külön egyezkedésre, Oroszország karjaiba terelte.

És gróf Suvalov ezt a külön egyezkedést mesterileg vitte is és általános körvonalokban a külön egyezkedés létesült is. És ebben a mi érdekeink mellőzve vannak.

Ez azon eredmény, melylyel Excellenciád a congressusra megy.

IV.

Kegyelmes gróf!

Történetek összehasonlítások Excellentiának jelenlegi és a monarchiának 1854-iki keleti politikája közt.

Gróf Apponyinak adott válaszából tudjuk, hogy e kettőnek azonosítását a legnagyobb fokának tekinti Excellentiád annak, a mire czélzatos critica dolgában ellenzéki szempontból is el lehetett készülvé.

Azonosításról nem lehet szó, legfelebb némely várható következményekben. De összehasonlításról igen; sőt a tüzetes egybevetés sok tekintetben érdekes és tanuságos lehet. Azt azonban, hogy a mai politikára nézve előnyös volna, alig merném remélni.

Az 1854-iki politikával egész Európa elégedetlen volt, mert egyik fél kívánatainak sem tett eleget feltétlenül és egész odaadással. A monarchia népe, de főképp Magyarország elégedetlen volt vele már az akkori belpolitikával való mély elégedetlenségnél fogva is, mely Magyarországon egyenesen ellenséges érzületté emelkedett a kormányzat, sőt a monarchia ellen. — Ily viszonyok sem künn, sem benn nem hangolhatták kedvezően a criticát. — A monarchiának évek múlva bekövetkezett súlyos vereségei e politikának tulajdonítottak, holott talán inkább lettek volna a belállapotoknak, Magyarország ellenséges hangulatának tulajdoníthatók. Ily körülmények közt alakult és honosodott meg az 1854-iki politika fölötti bírálat, az a vélemény, hogy e politika az élehetetlenség, a perfidia és a baklövések foglalatja volt. A vélemény alakulására hatott hangulatok ugyan eloszlottak. De elmosódott a tények emlékezete is. Es így változatlanúl fennmaradt maga a vélemény. Vélemény, melyet még egy külügyminiszter óvatosságával is, és kijelentvén, hogy »nem akarok itt az ügyek akkori vezetéséről kritikát mondani«, Excellentiád abban foglal össze, hogy ama politika programm nélkül folyt, katonai felállítás rendeltetett el, de száz még száz millió költekezés után az eredmény vagy épen semmi, vagy rossz volt.

Ha amaz idők hangulatában a legki-méletlenebbül itéltek ama politika fölött, fé-
lek hogy elfogulatlan ítéletre ma sem alkal-
mas az idő. Mert ha az ügyet novizáljuk, re-
vidiáljuk az actákat és a t é n y e k e t Ex-
cellentiad eddigi politikájának világánál vesz-
szük szemügyre: félek, hogy az akkori poli-
tika öntudatosnak, következetesnek, erélyes-
nek és eredményesnek fog mutatkozni.

Annyi legalább bizonyos, hogy ha Ex-
cellentiad mostan is ugyan ama politika cél-
jait tűzte volna ki és hasonló sikerrel tudta
volna azokat elérni, egész Magyarország tap-
solna, a monarchiának pedig gratulálni le-
hetne.

Színezés és kritika nélkül beszéljenek
maguk a tények.

1853. január 9-én Miklós czár kijelen-
tette lord Seymour előtt, hogy a török biro-
dalom roskadóban van, megkínálta Angliát
Candiával és Aegyptommal és Oroszor-
országnak a védnökséget igényelte a Duna-
fejedelemségek, Szerbia és Bulgária fölött. —
Tehát körülbelül a san-stefanói béke követel-
ményeit. Anglia kijelentette, hogy Francia-
ország és Ausztria nélkül a keleti ügyekben
határozni nem lehet, hogy egyébiránt a tö-

rök birodalmat úgy a mint van, fenn akarja tartani.

Julius 2-án 40,000 orosz vonúlt a Dunafejedelemségekbe.

Julius 24. Bécsben Anglia, Franciaország, Ausztria és Poroszország értekezlete nyílt meg az összetűközés békés elintézésére a status quo alapján. Az értekezlet czélt nem érvén, a czár személyes találkozást keresett az ausztriai császárral, és ez két izben, először szept. 24. Olmützben, utóbb oct. 4. Varsóban ment végbe.

Ő Felsége daczára az 1849-ki eseményekből eredt tekinteteknek, nem csakhogy egyenesen ellenezte az orosz terveket, hanem kijelentette, hogy csak addig vállal semlegeséget, míg az orosz csapatok a Dunát át nem lépik.

Ugyancsak october 4-ikéről kelt a török ultimatum, mely az orosz csapatoknak a Dunafejedelemségekből 15 nap alatt kivonulását követelte. Törökország oct. 23. tetteleg megkezdte az ellenségeskedéseket. Oroszország november 1. hadat üzent. Nov. 27. Anglia és Franciaország Törökországgal szemben tetteleges segélyre kötelezte magát, ha Oroszország méltányos béke-feltételeket nem fogad el. Ilyenekül a bécsi értekezlet, Ausztria

hozzájárulásával, a következő négy pontot állította fel: Oroszország kivonúl a fejedelemségekből; a fényes kapú megújítja a fennálló szerződéseket Oroszországgal; a keresztények sorsa iránt kielégítő ígéreteket tesz; a szent sír iránti megállapodások fentartatnak.

Törökország a második pontot, Oroszország egyáltalán minden beavatkozást visszautasított.

Minden közvetítési kísérlet meghiusulván, 1854. ápril 9. Ausztria a bécsi értekezleten aláírt egy jegyzőkönyvet, melyben magát a török birodalom integritásának fentartására, az oroszok kivonulásának eszközlésére a Dunafejedelemségekből, és a török földi keresztények sorsának javítására kötelezte.

Miután Paszkievits a Dunát tetteg átlépte és így Oroszország túl ment azon a határon, melyen belül Ferencz József császár semlegeséget ígért, Ausztria jun. 3. sommatiot intézen az orosz cabinethez, melyben a Dunafejedelemségekből való kivonulást követelte. Jun. 14-kén Ausztria megkötötte a fényes kapúval a Boyadji-Keuy után nevezett szerződést, melyben magát kötelezte, hogy szükség esetén fegyveres erővel is kiűriti a fejedelemségeket az oroszoktól, a béke megkötésekor azokat

Törökországnak visszaszolgáltatja, és Oroszországgal semmiféle egyezsége nem lép, mely fenn nem tartja a török birodalom integritását.

Paszkievics ennek folytán június 21-én Szilisztria ostromával felhagyott és az összes orosz hadsereg kivonult a Dunafejedelemségekből, melyeket Ausztria csapatai foglaltak el, védfalat emelve az európai Törökország elé.

1855. márczius 2. Miklós czár meghalt. II. Sándor a békére hajlandónak mutatkozván, már 15-én békeértekezlet nyílt meg Bécsben. Ausztria kijelentette, hogy ha a békeértekezlet törekvései eredménytelenek maradnak, szintén fegyvert fog. Az értekezlet törekvéseinek az az eredménye volt, hogy Oroszország késznek nyilatkozott a Dunafejedelemségek protectorátusáról lemondani és a dunai hajózás szabadságát a tengerig elismerni; de hajótörést szenvedett a nyugoti hatalmak és Törökország azon követelésén, hogy az orosz hajók száma a fekete tengeren korlátoztassék, a mi iránt egyezés nem létesült; Ausztria azon álláspontot foglalta el, hogy ez alárendelt kérdés miatt a béke ne hátráltassék, és ez ügy Törökország és Oroszország megegyezésének engedjessék át. Az értekezlet eloszlott, a háború folyt. Ausztria

kijelentette, hogy az orosz hajók száma érdekeit nem érinti : és miután Oroszország a többiekben engedni kész, Ausztria csupán e miatt háborút nem indíthat. A Dunafejedelemségeket egyébiránt tovább is megszállva tartotta és a török birodalom integritásának és függetlenségének elveihez ragaszkodott.

Szeptember 9-én Szebasztopol elesett. De a hatalmak hiába várták, hogy Oroszország ennek folytán békejavaslatokat tegyen. E szivósságot Ausztria magatartásának tulajdonították. Ausztria ennek folytán decz. 14-én ultimatumot intézett Petersburgba a következő feltételekkel : a fekete tenger minden nemzet hadihajói előtt zárva van ; Oroszország lemond a fejedelemségek protectoratúsáról ; Oroszország Bessarábiának a Duna-torkolattal határos részét a Portának engedi át ; a törökországi keresztények fölötti védnökség a nagyhatalmak által közösen gyakoroltatik.

Némi alkudozások után 1856. jan. 16. az orosz kancellár, Nesselrode, aláírt egy jegyzőkönyvet, melylyel Oroszország egész terjedelmében és feltétlenül elfogadta békealapnak az ausztriai ultimatumot. Ennek alapján iratott alá márcz. 16-án a párisi béke.

Ez volt az 1854-diki politika.

Oroszország mondhatta és mondotta is, hogy hálátlan volt. De evvel a váddal szemben a monarchia érdekeinek védelme igazolásra nem szorúl.

A nyugoti hatalmak elégedetlenek voltak vele, mert nem csatlakozott az övékhez feltétlenül és nevezetesen mivel a fegyveres fellépést a török terület tettleges megsértése esetére tartotta fenn, a feketetengeri hajózást illetőleg pedig külön állást foglalt el.

De hogy Ausztria ennek folytán teljesen el lett volna szigetelve, az nem áll, sem az, hogy ennek folytán jöttek az olaszországi veszteségek. Mert Poroszország még az olasz hadjáratban is Ausztriához szított, sőt tettleges beavatkozásra is készült. De a hadjárat folytatását lehetetlenné, a vereséget elkerülhetlenné Magyarország elégedetlensége tette. Csak ez után állott be Ausztria teljes elszigeteltsége.

Az 1854-diki helyzet Ausztriának rendkívül kedvező volt önző tervekre. Ausztria egyik uton vagy a másikon talán előre nyomúlhatott volna a fekete tengerig, megnyerhette volna a török terület jelentékeny részét, nagy keleti positiót szerezhetett, hatalmi állását legalább egyelőre növelhette, állandó szövetségesekre szert tehetett volna.

Voltak, a kik ezt helyesebbnek tartoták volna, mint a status quo fölötti önzetlen öröködést, az öröködést hódítási tervek nélkül annyi áldozattal, a mennyi szükséges, de nem többel.

Ha osztrák szempontból igazuk volt, magyar szempontból örülni kell, hogy nem így történt. Ez a politika sikerülhetett volna is, nem is. De ha sikerül, egy nagy keleti monarchiába fullasztja Magyarországot, minden magyar aspirációval együtt.

Hanem annyi áll és ebből nem vehet el senki egy jótát sem, hogy az 1854-ki politika eleitől fogva a török birodalom integritását és a status quo fentartását tűzte ki programmúl. E programmhoz ragaszkodott eleitől végig. Működött mellette nyíltan és erélylyel, annyi áldozattal, a mennyire szükség volt, sem többel, sem kevesebbel, háborúra és békére egyenlően és mindig készen e programm alapján, de csakis e programm alapján. Eleitől fogva nagyhatalom tekintélyével lépett fel és e tekintélyt fenn tudta tartani végig minden irányban. Oroszországot, mely a háború elején Ausztriát semmibe sem vette, kényszerítette, hogy épen Ausztria szava előtt hajóljon meg. És programmját keresztül vitte.

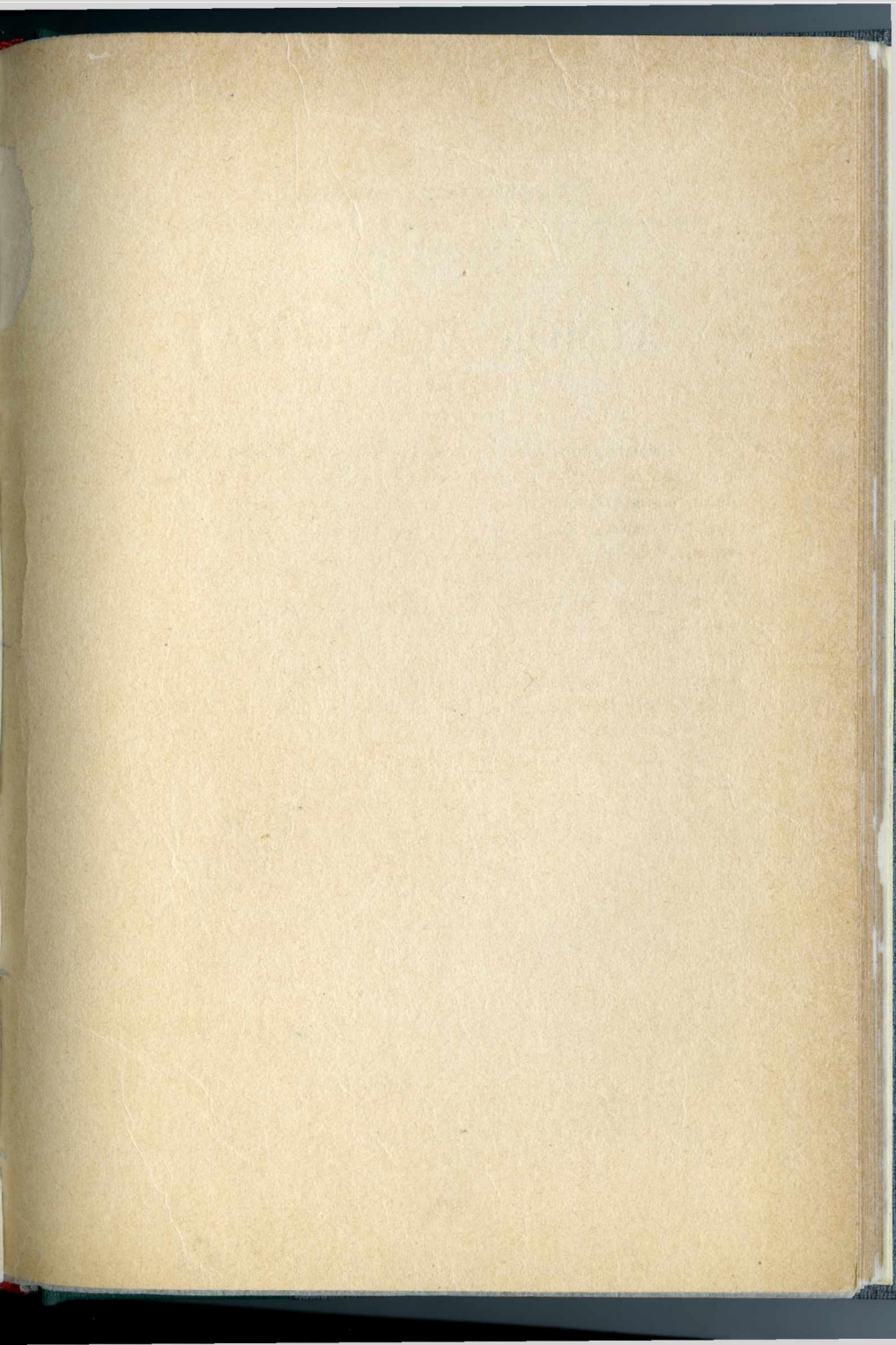
Melegen kívánom kegyelmes Uram, hogy Excellentiád politikájáról is ennyi jót lehessen mondani. Óhajtóm, hogy Excellentiád ezt őszintén remélni merje. Kívánom, hogy az eredmények után tekintélyünk ne legyen csorbultabb, helyzetünk ne legyen izoláltabb, az elégedetlenség nyugatról és keletről ne legyen nagyobb és igazoltabb, mint 1854-ben volt. És kívánom, hogy a keleti viszonyok ne szenvedjenek nagyobb változást a mi hátrányunkra; mint 1854-ben, midőn semmi változást sem szenvedtek, vagy ha igen, a mi előnyünkre, a mennyiben Oroszország elveszítette a Dunatorkolatot és a fjedelemségék fölötti protectorátust.

Hogy a congressus Excellentiád sikerével fog végződni, azt tudom. Minden Excellentiád sikerével szokott végződni. Bármilyen legyen az eredmény, a félhivatalos sajtó és azoknak nagy száma, a kik a hatalmas miniszternek tetszeni kívánnak, valamint eddig, úgy ez alkalommal is hangosan azt fogják hirdetni, hogy ez az eredmény Excellentiádnak fényes sikere. Excellentiád herczeg lesz.

De a történelem nem a félhivatalos sajtó után fog ítélni. Nem is a San-Stefanói béke alapján. Hanem a bevégzett eredményekkel egybe fogja vetni a háború előtti állapotot. És ha úgy fogja találni, hogy tekin-

télyünk és biztonságunk nem szenvedett csorbát, és a hatalmi arányok nem szenvedtek semmi változást e monarchia hátrányára, csak akkor fogná elismerhetni, hogy Excellentiád politikája helyes és sikeres volt.

DR. BALLACI GEZA

Ugyanazon szerzőtől

az Athenaeum könyvkiadó hivatalában s általa minden hiteles
könyvárusnál kapható:

ÁLMOK ÁLMODÓJA.

Regény egy kötetben.

Ára 1 frt 60 kr.

Asbóth János e regénye egyike a szerző jelesebb műveinek s a maga nemében a magyar irodalomban is egyedül áll. Társadalmi életünk benső harczeit, problémáinak forrongásait rajzolja önéletírás alakjában, s az események rajzában jártas kézzel olvasztja össze a politika, társadalom, művészet mindazon elemeit, melyek az egyesek kedélyére fejlesztő, s a kor szellemére döntő befolyást gyakorolnak. Vannak e regényben helyek, melyek politikai vagy művészeti essayk értékével is bírnak; legfőbb érdeme azonban a tiszta irodalmi styl, mely a mellett, hogy mindenben magyaros, a kifejezések tömörségében s eleganciájában teljesen elült némely írók chablon-irányától. A regény hőisében Asbóth egy nemes idealistát rajzol, kit korunk s különösen hazai viszonyaink sivár materialismusa tönkre tesz: ki azonban e harcban nem bukik el, hanem megtalálja a súlygyent a »kötelességek teljesítésében.« Számtalanok vannak, kik e regény hőisében a saját életküzdelmüket fogják tükrözve látni. Eszményítve s mégis a legnagyobb életvalódissággal. Ez benne a becses. Mert mindenki értheti és nagyon sok ember, (ki e könyvet elolvassa) kezdheti ott, hol e regényben Darvady Zoltán végzi.

ALKOTMÁNY VAGY ABSOLUTISMUS.

Ára 30 kr.

E névtelenül megjelent és nagy feltűnést okozott röpiratban szerző azt fejtegeti, hogy Tisza Kálmán kormányzati rendszere a nemzetet az absolutismus számára készíti elő.

